

AN'ANAVIY VA FLIPPED CLASSROOM YONDASHUVLARINING MUSTAQIL TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDAGI SAMARADORLIGI: NAZARIY TAHLIL

Muminjonova Shaxlo Muzaffar qizi

Xorijiy tillar kafedrası, Namangan davlat pedagogika instituti

Elektron pochta: shahlomumi@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy oliy ta'limda qo'llanilayotgan an'anaviy va flipped classroom yondashuvlarining nazariy asoslari hamda ularning talabalarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ikki pedagogik yondashuvning asosiy tamoyillari, nazariy bazasi va amaliy qo'llanilishi qiyosiy ko'rib chiqiladi. An'anaviy yondashuv strukturalashgan ta'lim muhitini ta'minlasa-da, flipped classroom modeli talabalarning faol ishtirokini, tanqidiy fikrlashini va mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyat yaratadi. Maqolada ikkala yondashuvning afzalliklari va cheklavlari, shuningdek, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ularni muvaffaqiyatli joriy etish yo'llari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: flipped classroom, an'anaviy o'qitish, mustaqil ta'lim, o'quvchi avtonomiyasi, til ta'limi, pedagogik yondashuvlar

THEORETICAL ANALYSIS OF TRADITIONAL AND FLIPPED CLASSROOM APPROACHES IN DEVELOPING INDEPENDENT LEARNING

Shaxlo Muminjonova Muzaffar kizi

Foreign Languages Department, Namangan State Pedagogical Institute.

Email: shahlomumi@gmail.com

Abstract. The article analyzes the theoretical foundations of traditional and flipped classroom approaches used in modern higher education and their potential in developing students' independent learning skills. The main principles, theoretical basis, and practical application of both pedagogical approaches are comparatively examined. While the traditional approach provides a structured learning environment, the flipped classroom model creates more opportunities for developing students' active participation, critical thinking, and independent learning abilities. The article discusses the advantages and limitations of both approaches, as well as ways to successfully implement them in the higher education system of Uzbekistan.

Keywords: flipped classroom, traditional teaching, independent learning, learner autonomy, language education, pedagogical approaches

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННОГО И ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАССА В РАЗВИТИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Muminjonova Shaxlo Muzaffar qizi

*Кафедра иностранных языков, Наманганский государственный
педагогический институт*

Эл. почта: shahlomumi@gmail.com

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы традиционного и перевернутого класса, применяемых в современном высшем образовании, и их потенциал в развитии навыков самостоятельного обучения студентов. Сравнительно рассматриваются основные принципы, теоретическая база и практическое применение обоих педагогических подходов. Хотя традиционный подход обеспечивает структурированную учебную среду, модель перевернутого класса создает больше возможностей для развития активного участия студентов, критического мышления и способностей к самостоятельному обучению. В статье обсуждаются преимущества и ограничения обоих подходов, а также пути их успешного внедрения в системе высшего образования Узбекистана.

Ключевые слова: перевернутый класс, традиционное обучение, самостоятельное обучение, автономия учащихся, языковое образование, педагогические подходы

KIRISH

Hozirgi zamon oliy ta'lim tizimi jiddiy o'zgarishlar davrini boshdan kechirmoqda. Globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va mehnat bozorining o'zgaruvchan talablari oliy ta'lim muassasalaridan nafaqat bilim beruvchi, balki talabalarni umr bo'yi o'rganishga qodir bo'lgan mutaxassislar sifatida shakllantirishni talab qilmoqda. Bu vazifani amalga oshirishda pedagogik yondashuvlarni to'g'ri tanlash va qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yilda qabul qilgan "Oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5847-son Farmonida talabaga yo'naltirilgan ta'lim, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish va talabalarning mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilangan. Bu vazifalarni amalga oshirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning nazariy asoslarini chuqur tushunish zarur.

An'anaviy o'qitish usuli ming yillar davomida ta'lim tizimida hukmronlik qilib kelgan va o'zining samaradorligini isbotlagan. Biroq, XXI asr talablari yangi pedagogik yondashuvlarni talab qilmoqda. Shular jumlasidan flipped classroom yoki

teskari sinf modeli so'nggi yillarda dunyo miqyosida keng qo'llanilmoqda va mustaqil ta'limni rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratayotgani haqida ko'plab tadqiqotlar mavjud.

Ushbu maqolaning maqsadi an'anaviy va flipped classroom yondashuvlarining nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning mustaqil ta'limni rivojlantirishdagi imkoniyatlari va cheklovlarini qiyoslash hamda O'zbekiston oliy ta'lim tizimi kontekstida qo'llash yo'llarini ko'rib chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

An'anaviy o'qitish yondashuvining nazariy asoslari

An'anaviy o'qitish yondashuvi ta'lim tarixining eng qadimgi va keng tarqalgan usullaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuvning asosini o'qituvchi markazlashtirilgan ta'lim modeli tashkil etadi, bunda o'qituvchi asosiy bilim manbai va o'quv jarayonining boshqaruvchisi sifatida namoyon bo'ladi. Talabalar esa asosan bilimlarni qabul qiluvchi va o'zlashtirishga harakat qiluvchi passiv ishtirokchilar rolini o'ynaydilar.

An'anaviy sinf darslarining tipik strukturasi bir necha asrlar davomida shakllangan va o'zgarishga kam moyil bo'lgan. Dars odatda oldingi mavzuni takrorlash bilan boshlanadi, keyin yangi material o'qituvchi tomonidan batafsil tushuntiriladi, so'ngra talabalar nazorat ostida mashqlar bajaradilar va nihoyat uyga mustaqil ish uchun vazifa beriladi. Bu ketma-ketlik mantiqiy va tushunarli bo'lib, ko'p yillar davomida o'zining samaradorligini ko'rsatgan.

Behavioristik psixologiya an'anaviy ta'limning nazariy asoslaridan birini tashkil etadi. Bu yondashuvga ko'ra, o'rganish takroriy mashqlar, mustahkamlash va rag'batlantirish orqali amalga oshadi. O'qituvchi to'g'ri javoblarni taqdim etadi va noto'g'rilarni tuzatadi, bu esa talabalarning xatti-harakatlarini shakllantirishga yordam beradi. Behavioristik yondashuvning asosiy prinsipi shundaki, murakkab ko'nikmalar kichik qismlarga bo'linadi va ketma-ket o'rgatiladi, har bir bosqichda oldingi bilimlar asosida yangilari quriladi.

Til ta'limida an'anaviy yondashuv ko'pincha Taqdimot-Amaliyot-Ishlab chiqarish doirasi orqali amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda o'qituvchi yangi til materialini, masalan, grammatik qoidani yoki yangi so'zlarni taqdim etadi va

tushuntiradi. Ikkinchi bosqichda talabalar bu materiallarni nazorat ostida mashq qiladilar, ya'ni o'qituvchi tomonidan tayyor qilingan mashqlarni bajaradilar. Uchinchi bosqichda esa talabalar o'rganilgan materiallarni nisbatan mustaqil holda qo'llashga harakat qiladilar.

An'anaviy yondashuvning asosiy afzalliklaridan biri uning aniq tuzilmasi va bashoratlilikidir. O'qituvchi o'quv jarayonini to'liq nazorat qiladi, barcha talabalar bir xil materialni bir vaqtda o'rganadilar va o'quv dasturi ketma-ket amalga oshiriladi. Bu yondashuv o'qituvchiga vaqtni samarali boshqarish va katta auditoriyalarda ishlay olish imkonini beradi. Shuningdek, an'anaviy usul yangi boshlovchi o'qituvchilar uchun nisbatan oson bo'lib, aniq ko'rsatmalar va uzoq vaqt davomida ishlab chiqilgan darslik va metodikalardan foydalanish imkoniyatini taqdim etadi.

Biroq, an'anaviy yondashuvning bir qancha cheklovlari ham mavjud. Asosiy tanqidlardan biri shundaki, bu usul talabalarni passiv tinglovchi holatiga keltiradi va ularning faol ishtirokini cheklaydi. Paulo Freyre o'zining mashhur "Mazlumlar pedagogikasi" asarida an'anaviy ta'limni "banking model" deb atagan va tanqid qilgan. Uning fikricha, bunday yondashuvda o'qituvchi bilimlarni "depozit" qiladi, talabalar esa ularni shunchaki qabul qiladi va saqlaydi, lekin tanqidiy fikrlash yoki ijodiy qo'llash imkoniyati cheklangan bo'ladi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uzoq davom etadigan ma'ruzalar talabalarning e'tiborini ushlab turish uchun samarasiz. Odamning diqqatini jamlash qobiliyati cheklangan va ko'pchilik odamlar 15-20 daqiqadan ortiq bir xil formatda taqdim etiladigan ma'lumotni samarali qabul qila olmaydilar. Shuning uchun, an'anaviy 80 yoki 90 daqiqalik ma'ruza formatida talabalarning e'tibori darsning ikkinchi yarmida sezilarli darajada pasayadi.

An'anaviy yondashuv individual farqlarni hisobga olish uchun ham cheklangan imkoniyatlar yaratadi. Barcha talabalar bir xil tezlikda va bir xil formatda o'rganishlari kutiladi, bu esa ba'zi talabalar uchun juda sekin, boshqalari uchun esa juda tez bo'lishi mumkin. Har bir talabaning o'ziga xos o'rganish uslubi, oldingi tajribasi va qobiliyatlari bo'lishiga qaramay, an'anaviy yondashuv asosan "bir o'lcham hammaga mos keladi" printsipligiga asoslanadi.

Mustaqil ta'limni rivojlantirish nuqtai nazaridan an'anaviy yondashuv ham ba'zi cheklovlarga ega. Talabalar asosan o'qituvchi ko'rsatmalariga amal qilishga o'rganishadi va o'z o'rganish jarayonini mustaqil rejalashtirish, maqsad qo'yish yoki o'z yutuqlarini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun kamroq imkoniyat oladilar. Uy vazifasi mustaqil ish uchun qandaydir imkoniyat yaratsa ham, bu ishlar ko'pincha o'qituvchi tomonidan belgilangan va formatlashtirilgan bo'lib, haqiqiy mustaqillikni talab qilmaydi.

Shunga qaramay, an'anaviy yondashuvni butunlay rad etish noto'g'ri bo'ladi. Ko'plab hollarda, ayniqsa yangi va murakkab materiallarni tushuntirishda, tajribali o'qituvchining to'g'ridan-to'g'ri tushuntirishlari juda samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, ba'zi madaniy kontekstlarda an'anaviy yondashuv talabalar va jamiyat tomonidan ko'proq qabul qilinadigan va kutilgan bo'lishi mumkin. O'zbekiston kabi mamlakatlarda o'qituvchiga hurmat va uning markaziy roli ta'lim madaniyatining muhim qismi hisoblanadi.

Flipped classroom yondashuvining nazariy asoslari

Flipped classroom yoki teskari sinf modeli 2000-yillarning boshlarida AQShda paydo bo'lgan va so'nggi o'n yil ichida butun dunyo bo'ylab keng tarqalgan zamonaviy pedagogik yondashuvdir. Bu modelning asosiy g'oyasi juda oddiy lekin inqilobiy: an'anaviy ravishda sinfda amalga oshiriladigan faoliyat va uyda bajariladigan vazifalar o'rni almashtiriladi. Talabalar yangi materialni uyda, ko'pincha video darsliklar yoki elektron resurslar orqali o'rganadilar, dars vaqti esa amaliy mashqlar, muammoli vazifalarni hal qilish va chuqurroq tushunishga bag'ishlangan faol o'rganish uchun ishlatiladi.

Bu yondashuvning nazariy asoslari konstruktivistik psixologiyaga borib taqaladi. Konstruktivizm ta'limotiga ko'ra, bilim tashqaridan berilgan tayyor mahsulot emas, balki har bir o'quvchi tomonidan faol ravishda quriladigan jarayon mahsulotidir. Talabalar yangi ma'lumotlarni o'zlarining mavjud bilim va tajribalari bilan bog'lab, shaxsiy ma'no yaratishadi. Bu jarayon passiv qabul qilish orqali emas, balki faol o'ylash, savol berish, muhokama qilish va amaliy qo'llash orqali amalga oshadi.

Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi ham flipped classroom modelining muhim nazariy asoslaridan biridir. Vygotskiy o'zining mashhur "proksimal rivojlanish zonasi" kontsepsiyasida shuni ta'kidlaganki, talabalar o'zlari mustaqil bajara olmaydigan, lekin yordam bilan bajarishga qodir bo'lgan vazifalarni hal qilish orqali eng samarali o'rganadilar. Flipped classroom aynan shu printsipni amalga oshiradi: talabalar oddiy ma'lumotlarni mustaqil o'rganadilar, murakkab vazifalarni esa sinf sharoitida o'qituvchi va tengdoshlari bilan hamkorlikda hal qiladilar.

Flipped classroom modelining to'rtta asosiy ustuni mavjud. Birinchi ustun moslashuvchan o'quv muhiti hisoblanadi. Bu degani, sinf fazosi, vaqt jadvali va baholash tizimlari har xil o'rganish faoliyatlarini qo'llab-quvvatlashi va har bir talabaning individual ehtiyojlariga moslashishi kerakligini bildiradi. Ikkinchi ustun o'rganish madaniyatining o'zgarishi bilan bog'liq. An'anaviy sinfda o'qituvchi asosiy bilim manbai bo'lsa, flipped classroom modelida talabalar o'z o'rganish jarayonining faol ishtirokchilari va mas'uliyat oluvchilariga aylanishadi.

Uchinchi ustun maqsadli kontent yaratishdir. O'qituvchilar talabalar uyda qanday materialni o'rganishi va sinfda qanday faoliyatlar bilan shug'ullanishi haqida jiddiy o'ylashlari kerak. Barcha material video formatida bo'lishi shart emas, lekin uyda o'rganiladigan materiallar aniq, qiziqarli va talabalar uchun tushunarli bo'lishi kerak. To'rtinchi ustun esa professional o'qituvchining roli bilan bog'liq. Flipped classroom modelida o'qituvchining roli kamaytirilmaydi, aksincha o'zgaradi va ba'zi jihatlarda yanada murakkablashadi. O'qituvchi ma'lumot uzatuvchi emas, balki ta'lim jarayonini loyihalaydigancheng, talabalarni yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi mentor rolini o'ynaydi.

Flipped classroom yondashuvining asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u talabalarning faol ishtirokini oshiradi. An'anaviy ma'ruzada talabalar asosan tinglaydilar, flipped classroom modelida esa sinfda doimiy faoliyat, muhokama va hamkorlik bo'ladi. Bu nafaqat o'rganishni chuqurlashtiradi, balki talabalarning motivatsiyasini ham oshiradi, chunki ular o'zlarini jarayonning faol qismiga his qiladilar.

Ikkinchi muhim afzallik vaqtdan samarali foydalanishdir. Uyda video ko'rish talabaga o'z tezligida o'rganish imkonini beradi: tushunmagan joyni qayta ko'rish, sekinlashtirish yoki tezlashtirish mumkin. Sinfda esa vaqt eng qimmatli faoliyatlar uchun, ya'ni amaliy mashqlar, muammolarni hal qilish va chuqur muhokamalar uchun ishlatiladi. O'qituvchi ham vaqtini talabalar bilan individual va kichik guruhlarda ishlashga ko'proq sarflashi mumkin.

Uchinchi afzallik individual yondashuvga ko'proq imkoniyat yaratishdir. Uyda talabalar o'z tezligida ishlashlari mumkin, darsda esa o'qituvchi har xil darajadagi talabalarga har xil vazifalar berish yoki har xil turdagi yordam ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ba'zi talabalar asosiy tushunchalarni mustahkamlashga ko'proq vaqt sarflashlari mumkin, boshqalari esa murakkabroq vazifalar bilan shug'ullanishlari mumkin.

To'rtinchi afzallik mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Flipped classroom talabalardan uyda mustaqil ishlashni talab qiladi, bu esa o'z-o'zini tartibga solish, vaqtni rejalashtirish, o'z o'rganish jarayonini nazorat qilish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Talabalar o'zlari qachon, qayerda va qanday o'rganishlarini hal qilishlari kerak, bu esa haqiqiy avtonomiya rivojlanishi uchun muhimdir.

Biroq, flipped classroom yondashuvi ham ba'zi qiyinchiliklar va cheklolarga ega. Eng katta muammo texnologik to'siqlardir. Barcha talabalar ishonchli internet aloqasiga, kompyuter yoki smartfonga ega bo'lmasligi mumkin. Bu ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonning ayrim hududlarida katta muammo bo'lishi mumkin. Shuning uchun, flipped classroom modelini joriy etishdan oldin talabalarning texnologik imkoniyatlarini hisobga olish va zarur hollarda muqobil variantlarni taqdim etish muhimdir.

Ikkinchi qiyinchilik o'qituvchilar tomonidan qabul qilinishi va tayyor bo'lishi bilan bog'liq. Flipped classroom modelini amalga oshirish uchun o'qituvchilar yangicha fikrlashi, video darsliklar yaratishni o'rganishi va sinfda faol o'rganish faoliyatlarini loyihalashni bilishi kerak. Bu jiddiy vaqt va kuch sarfini talab qiladi, ayniqsa boshlanishda. Shuningdek, ko'pchilik o'qituvchilar an'anaviy usulga o'rganib qolgan va o'zgarishga qarshilik ko'rsatishlari mumkin.

Uchinchi qiyinchilik talabalar tomonidan moslashishdir. Ko'plab talabalar an'anaviy sinfda o'qishga o'rganib qolgan va yangi yondashuvga moslashish ularga qiyin bo'lishi mumkin. Ba'zi talabalar uyda mustaqil ishlashni istashmaydilar yoki qila olmaydilar, chunki ular o'qituvchining doimiy nazorati va rahbarligiga o'rganib qolganlar. Shuning uchun, flipped classroom modeliga o'tish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va talabalar uchun zarur qo'llab-quvvatlash va yo'l-yo'riq berilishi kerak.

To'rtinchi qiyinchilik kontent yaratish va sifatni ta'minlashdir. Samarali video darsliklar yaratish oson ish emas. Video juda uzun bo'lmasligi, aniq va qiziqarli bo'lishi, vizual jihatdan jozibali bo'lishi va talabalarning e'tiborini ushlab turishi kerak. Shuningdek, video tarkibi to'g'ri va pedagogik jihatdan asoslangan bo'lishi kerak. Ko'plab o'qituvchilar bunday sifatli materiallar yaratishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

Mustaqil ta'lim va o'quvchi avtonomiyasi: nazariy doira

Mustaqil ta'lim va o'quvchi avtonomiyasi zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyotining markaziy tushunchalaridan biridir. Bu kontsepsiya ayniqsa til ta'limida keng qo'llaniladi va muhokama qilinadi, lekin barcha ta'lim sohalariga tegishli. Mustaqil ta'limning mohiyatini tushunish uchun uning nazariy asoslarini va turli talqinlarini ko'rib chiqish zarur.

Henri Holec 1981-yilda o'quvchi avtonomiyasini "o'z o'rganish jarayonini boshqarish qobiliyati" deb ta'riflagan. Bu ta'rif juda keng va ko'p jihatlarni o'z ichiga oladi: o'rganish maqsadlarini belgilash, kontent va usullarni tanlash, o'rganish jarayonini tashkil etish va boshqarish, shuningdek o'z yutuqlarini baholash qobiliyati. Muhimi shundaki, avtonomiya faqat mustaqil ishlashni emas, balki o'z o'rganish jarayoni ustidan ongli nazorat va mas'uliyatni ham anglatadi.

Mustaqil ta'lim tushunchasi ko'pincha noto'g'ri tushuniladi. Ba'zilar uni yolg'iz, o'qituvchisiz o'rganish deb tushunishadi, lekin bu noto'g'ri talqin. Haqiqiy avtonomiya o'qituvchidan to'liq mustaqillikni emas, balki o'z o'rganish jarayonini ongli ravishda boshqarish va mas'uliyat olish qobiliyatini anglatadi. Avtonomik o'quvchi o'qituvchidan kerak bo'lganda yordam so'rashi, resurslardan foydalanishi va

boshqalar bilan hamkorlik qilishi mumkin. Muhimi shundaki, u bu qarorlarni o'zi qabul qiladi va o'z o'rganish jarayonini faol ravishda boshqaradi.

O'z-o'zini tartibga solish yoki self-regulation mustaqil ta'limning asosiy komponentidir. Bu o'quvchining o'z kognitiv va metakognitiv jarayonlarini boshqarish qobiliyatini anglatadi. O'z-o'zini tartibga soluvchi o'quvchilar o'z o'rganish maqsadlarini aniq belgilaydilar, strategik reja tuzadilar, o'z harakatlarini monitoring qiladilar va kerak bo'lganda o'zgartirishlar kiritadilar. Ular shuningdek o'z motivatsiyasini boshqarish va chalg'itishlardan qochish qobiliyatiga ega bo'ladilar.

Metakognitsiya yoki o'z fikrlash jarayoni haqida o'ylash ham mustaqil ta'limning muhim jihatidir. Metakognitiv ko'nikmalar o'quvchilarga o'z bilim va tushunishlarini baholash, samarali va samarasiz o'rganish strategiyalarini aniqlash va o'z o'rganish jarayonini refleksiya qilish imkonini beradi. Masalan, metakognitiv jihatdan yetuk o'quvchi o'zi qaysi vaqtda yaxshi o'rganishini, qaysi usullar o'zi uchun samarali ekanini biladi va bunga asoslanib o'z o'rganish jarayonini optimallashtiradi.

Motivatsiya mustaqil ta'limning yana bir muhim omilidir. Ichki motivatsiya, ya'ni shaxsiy qiziqish va o'rganishning o'zidan lazzat olish, uzoq muddatli mustaqil ta'lim uchun eng samarali vosita hisoblanadi. Tashqi motivatsiya, masalan baho yoki mukofot, qisqa muddatda samarali bo'lishi mumkin, lekin u umr bo'yi o'rganish uchun yetarli emas. Shuning uchun, pedagogik yondashuvlar ichki motivatsiyani rivojlantirishga yordam berishi kerak.

Mustaqil ta'limni rivojlantirish uchun o'quvchilarga ma'lum imkoniyatlar va qo'llab-quvvatlash zarur. Birinchidan, ular o'z o'rganish jarayoni ustidan ma'lum darajada nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu tanlash imkoniyatini, masalan, mavzularni, usullarni yoki baholash turlarini tanlash imkoniyatini anglatishi mumkin. Ikkinchidan, o'quvchilarga avtonomik xatti-harakatlarni mashq qilish uchun xavfsiz muhit kerak, bu yerda ular xatolarga yo'l qo'yishlari va ulardan o'rganishlari mumkin.

Uchinchidan, o'quvchilarga mustaqil o'rganish strategiyalari haqida aniq o'rgatish foydali bo'lishi mumkin. Ko'plab talabalar, ayniqsa an'anaviy tizimda o'qiganlar, o'z o'rganishlarini qanday rejalashtirish, qanday strategiyalardan

foydalanish yoki o'z yutuqlarini qanday baholash haqida bilishga muhtoj bo'lishlari mumkin. Shuning uchun, o'qituvchilar faqat fan bo'yicha bilim berish emas, balki "o'rganishni o'rganish" ko'nikmalarini ham rivojlantirishga yordam berishlari kerak.

Madaniy kontekst ham mustaqil ta'limga ta'sir qiladi. Ba'zi madaniyatlarda individual mustaqillik yuqori baholanadi, boshqalarida esa guruh va o'qituvchiga bo'ysunish ko'proq qadrlanadi. O'zbekiston kabi kollektivistik madaniyatlarda mustaqil ta'limni rivojlantirish ba'zi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Bu degani, mustaqil ta'limni g'arbiy individualizmga aylantirishdan ko'ra, u madaniy jihatdan mos bo'lgan shaklda, masalan, guruh avtonomiyasi yoki hamkorlikdagi mustaqil o'rganish shaklida rivojlantirilishi mumkin.

Mustaqil ta'lim umr bo'yi o'rganishning asosi hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda bilimlar tez eskiradi va yangi ko'nikmalarni doimiy o'rganish zaruriyati paydo bo'ladi. Formal ta'lim tugagandan keyin o'qituvchi yoki tashqi nazorat bo'lmaydi, shuning uchun o'z o'rganishini mustaqil boshqarish qobiliyati hayotiy muhim ko'nikmaga aylanadi. Oliy ta'lim muassasalari talabalariga faqat professional bilimlar berish emas, balki ularni umr bo'yi o'rganishga qodir mutaxassislar sifatida tayyorlash mas'uliyatiga ega.

An'anaviy va flipped classroom yondashuvlarini qiyoslash

Ikki pedagogik yondashuvni to'g'ri qiyoslash uchun bir nechta asosiy jihatlarni ko'rib chiqish zarur: o'qituvchi va talaba rollari, vaqt va joy tashkili, o'rganish faoliyatlari, baholash usullari va mustaqil ta'limni rivojlantirish imkoniyatlari.

O'qituvchi roli jihatidan an'anaviy va flipped classroom yondashuvlari sezilarli farqlanadi. An'anaviy sinfda o'qituvchi asosiy bilim manbai va uzatuvchi sifatida ishlaydi. U dars vaqtining katta qismida ma'lumot yetkazadi, tushuntiradi va namoyish etadi. Talabalar esa asosan tinglovchi va qabul qiluvchi rolida bo'ladilar. Flipped classroom modelida o'qituvchining roli ancha murakkab va ko'p qirrali bo'ladi. U kontent yaratuvchi, ta'lim jarayonini loyihalaydigancheng, mentor va fasilitator rollarini birlashtiradi. O'qituvchi dars vaqtini ma'lumot uzatish o'rniga talabalarni qo'llab-quvvatlash, yo'naltirish va individual yordam berish uchun ishlatadi.

Talaba roli ham dramatik o'zgaradi. An'anaviy sinfda talabalar asosan passiv pozitsiyada bo'lib, o'qituvchi bergan ma'lumotlarni qabul qiladi va eslab qolishga harakat qiladilar. Ulardan kutilgan asosiy faoliyat diqqat bilan tinglash, yozib olish va keyin uyda mashq qilishdir. Flipped classroom modelida talabalar faol ishtirokchilar va o'z o'rganishining mas'ul sub'ektlariga aylanishadi. Ular uyda kontent bilan mustaqil tanishadilar, darsda esa faol muhokama qiladilar, savollar berishadi, muammolarni hal qilishadi va tengdoshlari bilan hamkorlik qiladilar.

Vaqt va joy tashkili jihatidan ham katta farqlar mavjud. An'anaviy modelda aniq farqlangan ikki zona mavjud: sinf va uy. Sinfda yangi material o'rganiladi, uyda esa mashq qilinadi. Bu farqlash flipped classroom modelida aksincha bo'ladi yoki umuman yo'qoladi. Flipped modelda talabalar istalgan joyda va vaqtda yangi materialni o'rganishlari mumkin, sinf esa faol o'rganish va ijtimoiy o'zaro ta'sir uchun maxsus ajratilgan joy bo'ladi. Bu moslashuvchanlik talabalarning individual ehtiyojlari va sharoitlariga ko'proq mos keladi.

O'rganish faoliyatlari ham ikki modelda tubdan farqlanadi. An'anaviy sinfda asosiy faoliyat ma'ruza tinglash va yozib olishdir. Amaliy faoliyatlar, agar vaqt bo'lsa, darsning oxirida yoki uyda amalga oshiriladi. Flipped classroom modelida esa dars vaqtining katta qismi faol o'rganish faoliyatlariga bag'ishlangan: muammoli vazifalarni hal qilish, guruh muhokamasi, loyiha ishi, rol o'yinlari, debatlar va boshqa interaktiv usullar. Bu talabalarning chuqurroq o'rganishiga va bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishiga yordam beradi.

Baholash tizimlari ham farq qilishi mumkin. An'anaviy tizimda baholash ko'pincha summativ bo'ladi, ya'ni ma'lum davr oxirida yoki kurs tugagandan keyin amalga oshiriladi va asosan talabalarning qancha bilim to'plaganlarini o'lchaydi. Flipped classroom modelida formativ baholash ko'proq ishlatiladi, bu doimiy kuzatish, fikr-mulohaza berish va o'rganish jarayonini yaxshilashga yo'naltirilgan baholashni anglatadi. O'qituvchi dars davomida talabalarni kuzatib, ularning qiyinchiliklarini aniqlash va darhol yordam berish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Mustaqil ta'limni rivojlantirish jihatidan ikki yondashuv o'rtasidagi farq juda muhim. An'anaviy modelda mustaqil ish asosan uy vazifasiga chegaralangan bo'lib, bu ko'pincha o'qituvchi tomonidan belgilangan va formatning aniq mashqlarni

bajarishni o'z ichiga oladi. Talabalar o'z o'rganish jarayonini rejalashtirish, maqsad qo'yish yoki strategiya tanlash imkoniyatiga kam ega bo'ladilar. Ular asosan o'qituvchi ko'rsatmalariga rioya qilishni o'rganadilar, bu ham o'z o'rnida foydali ko'nikma, lekin bu haqiqiy avtonomiya emas.

Flipped classroom modeli mustaqil ta'limni rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyat yaratadi. Birinchidan, talabalardan uyda mustaqil ravishda yangi materialni o'rganish talab qilinadi, bu o'z-o'zini tartibga solish ko'nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi. Talabalar o'zlari qachon, qancha vaqt va qanday tezlikda video ko'rish yoki o'qishni hal qilishlari kerak. Ikkinchidan, agar biror narsa tushunarsiz bo'lsa, talabalar o'zlari qo'shimcha resurslar izlashlari yoki muammoni hal qilish yo'llarini topishi kerak.

Uchinchidan, flipped classroom talabalar o'rtasida hamkorlikni rag'batlantiradi, bu ham mustaqil ta'limning muhim jihati. Talabalar bir-biridan o'rganishlari, birgalikda muammolarni hal qilishlari va o'zaro qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Bu individual mustaqillik emas, balki o'zaro bog'liq avtonomiya shaklini yaratadi, bu ko'plab madaniyatlar, jumladan o'zbek madaniyati uchun ko'proq mos keladi.

To'rtinchidan, flipped classroom modelida talabalar o'z o'rganish jarayoni haqida ko'proq refleksiya qilishga majbur bo'ladilar. Ular nima tushunganlarini, nima tushunmagan qolganlarini aniqlashlari va darsda aniq savollar berishlari yoki yordam so'rashlari kerak. Bu metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Biroq, bu degani emas ki, an'anaviy yondashuv mutlaqo yaroqsiz yoki flipped classroom har doim yaxshiroq. Har bir yondashuvning o'z afzalliklari va kamchiliklari bor va ularning samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq: talabalarning darajasi va tayyorgarligi, mavzu xususiyatlari, mavjud resurslar, madaniy kontekst va o'qituvchining tajribasi.

O'zbekiston oliy ta'limida qo'llash imkoniyatlari

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish katta imkoniyatlar va ayrim qiyinchiliklarni o'z ichiga oladi. Mamlakatimiz so'nggi yillarda ta'lim tizimini isloh qilish bo'yicha katta ishlarni amalga oshirmoqda va innovatsion yondashuvlar uchun qulay muhit yaratmoqda.

Hozirgi holat shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida an'anaviy yondashuv hali ham dominantdir. Ko'pchilik darslarda ma'ruza asosiy format bo'lib qolmoqda va talabalarning faol ishtiroki cheklangan. Biroq, so'nggi yillarda ba'zi ilg'or muassasalar va o'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni sinab ko'rmoqdalar va ijobiy natijalar olinmoqda.

Flipped classroom modelini O'zbekistonda muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir nechta omillarni hisobga olish zarur. Birinchi va eng muhim omil texnologik infratuzilmadir. Garchi O'zbekistonda internet penetratsiyasi va smartfonlarning tarqalishi so'nggi yillarda sezilarli oshgan bo'lsa-da, hali ham barcha talabalar ishonchli internet aloqasiga ega emas, ayniqsa qishloq joylarida. Shuning uchun, flipped classroom modelini joriy etishdan oldin talabalarning texnologik imkoniyatlarini baholash va zarur hollarda muqobil yechimlar topish kerak.

Ikkinchi muhim omil o'qituvchilarning tayyorgarligi va motivatsiyasidir. Ko'pchilik o'qituvchilar an'anaviy usulda ta'lim olgan va o'qitgan, yangi yondashuvlarga o'tish ular uchun qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun, keng qamrovli o'qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlari zarur. Bu dasturlar nafaqat texnik ko'nikmalarni, masalan video yaratishni, balki pedagogik printsiplar va faol o'rganish usullarini ham o'z ichiga olishi kerak.

Uchinchi omil madaniy kontekstdir. O'zbek ta'lim madaniyatida o'qituvchiga hurmat va uning avtoriteti yuqori qadrlanadi. Talabalar o'qituvchidan ko'rsatma va rahbarlik kutadilar. Shuning uchun, flipped classroom modelini joriy etishda bu madaniy xususiyatlarni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Model o'zbek madaniyatiga moslashtirilishi va bosqichma-bosqich kiritilishi kerak, talabalar esa yangi rollarga tayyorlanishi zarur.

To'rtinchi omil instituttsional qo'llab-quvvatlashdir. Flipped classroom modelini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun universitet rahbariyatining qo'llab-quvvatlashi, zarur resurslarning ajratilishi va o'qituvchilarni rag'batlantirish tizimi zarur. Shuningdek, o'quv dasturlari va baholash tizimlari yangi yondashuvni qo'llab-quvvatlashi kerak.

Amaliy tavsiyalar nuqtai nazaridan, O'zbekiston oliy ta'lim muassasalariga quyidagilar tavsiya etilishi mumkin. Birinchidan, pilot loyihalar bilan boshlash

yaxshi yondashuv bo'lishi mumkin. Bir nechta motivatsiyalangan o'qituvchilar va ba'zi darslar bilan boshlab, tajriba to'plash va eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash mumkin. Muvaffaqiyatli tajribalar boshqa o'qituvchilar uchun ilhom manbai bo'lishi va asta-sekin tarqalishi mumkin.

Ikkinchidan, aralash yoki gibrid modellarni qo'llash maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin. Ya'ni, barcha darslarni to'liq flip qilish o'rniga, ba'zi mavzular yoki dars qismlari uchun flipped yondashuvni qo'llash mumkin. Bu o'qituvchilar va talabalar uchun moslashishni osonlashtiradi va an'anaviy yondashuvning afzalliklarini ham saqlab qolish imkonini beradi.

Uchinchidan, talabalarni tayyorlash va qo'llab-quvvatlash juda muhim. Talabalar flipped classroom modeli nima ekanligini, nima uchun bu yondashuvdan foydalanilayotganini va ulardan nima kutilayotganini tushunishlari kerak. Shuningdek, ularga yangi ko'nikmalar, masalan, video samarali ko'rish, yozuv olish va o'z vaqtini rejalashtirish bo'yicha yo'l-yo'riq berilishi kerak.

To'rtinchidan, mahalliy kontent yaratish muhimdir. Garchi internetda ko'plab ingliz tilidagi video darsliklar mavjud bo'lsa-da, o'zbek tilida va o'zbek kontekstiga moslashtirilgan materiallar yaratish katta ahamiyatga ega. Bu nafaqat til to'sig'ini bartaraf etadi, balki materiallarni talabalar uchun ko'proq relikt va tushunarli qiladi.

Beshinchidan, texnologik muammolarga muqobil yechimlar topish kerak. Masalan, barcha talabalar uyda internet aloqasiga ega bo'lmasa, videolarni oldindan yuklab olish imkoniyatini berish yoki universitet kutubxonasi yoki maxsus kompyuter sinflarida videolarni ko'rish uchun sharoit yaratish mumkin.

Oltinchidan, doimiy baholash va yaxshilash tizimini joriy etish zarur. Flipped classroom modelini amalga oshirayotgan o'qituvchilar o'z tajribalarini tahlil qilishlari, talabalar va hamkasblaridan fikr-mulohaza olishlari va yondashuvni doimiy yaxshilashga harakat qilishlari kerak.

Nihoyat, tadqiqot olib borish ham muhimdir. O'zbekiston kontekstida flipped classroom modelining samaradorligini tekshirish, qiyinchiliklar va eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash bo'yicha mahalliy tadqiqotlar olib borish kerak. Bu nafaqat

amaliyotni yaxshilashga, balki ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishga ham yordam beradi.

XULOSA

An'anaviy va flipped classroom yondashuvlarining nazariy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikkala model ham o'zining kuchli va zaif tomonlariga ega. An'anaviy yondashuv strukturalashgan, bashoratli va ko'plab kontekstlarda sinab ko'rilgan yondashuvdir. U samarali bilim uzatish, aniq tashkilot va o'qituvchi nazoratini ta'minlaydi. Biroq, u talabalarning faol ishtirokini cheklaydi va mustaqil ta'limni rivojlantirish uchun kamroq imkoniyat yaratadi.

Flipped classroom modeli zamonaviy ta'lim nazariyasiga, ayniqsa konstruktivizm va ijtimoiy-madaniy yondashuvga ko'proq mos keladi. U talabalarning faol ishtirokini oshiradi, individual ehtiyojlarga ko'proq e'tibor berish imkonini yaratadi va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar taqdim etadi. Talabalar o'z o'rganish jarayonini boshqarishni, vaqtni rejalashtirish va o'z-o'zini tartibga solishni o'rganadilar.

Biroq, flipped classroom universal yechim emas va har doim ham an'anaviy yondashuvdan ustun bo'lavermaydi. Uning samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq: talabalarning tayyorgarligi, mavjud texnologik resurslar, o'qituvchilarning tajribasi, madaniy kontekst va o'rganilayotgan mavzu xususiyatlari. Shuningdek, flipped classroom modelini joriy etish texnologik, pedagogik va tashkiliy jihatdan qiyin bo'lishi mumkin.

O'zbekiston oliy ta'limi uchun eng maqbul yondashuv, ehtimol, ikki modelning afzalliklarini birlashtiruvchi gibril yoki aralash yondashuv bo'lishi mumkin. An'anaviy yondashuvning strukturasi va samaradorligini saqlab qolgan holda, flipped classroom elementlarini asta-sekin kiritish mumkin. Bu talabalar va o'qituvchilar uchun moslashishni osonlashtiradi va madaniy kontekstga ko'proq mos keladi.

Muhimi shundaki, qaysi yondashuv tanlansa ham, asosiy maqsad talabalarning samarali o'rganishi va mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirish bo'lishi kerak. XXI asrda talabalarimizga nafaqat bilim berish, balki ularni umr bo'yi o'rganishga qodir, tanqidiy fikrlaydigan va o'z rivojlanishiga mas'uliyat oladigan

mutaxassislar sifatida tayyorlash muhimdir. An'anaviy va flipped classroom yondashuvlari bu maqsadga erishish uchun vositalardir va ular o'zbekistonlik ta'limchilar tomonidan ijodiy va moslashuvchan tarzda qo'llanilishi kerak.

Kelajakda bu sohada ko'proq tadqiqotlar olib borish, mahalliy tajribalarni umumlashtirish va pedagogik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun instituttsional sharoitlar yaratish zarur. Faqat shunday yondashuvgina O'zbekiston oliy ta'limini jahon standartlari darajasiga ko'tarish va talabalarimizni zamonaviy dunyoning murakkab talablariga javob bera oladigan mutaxassislar sifatida tayyorlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. PF-5847-son, 2019-yil 8-oktabr.
2. Bergmann J., Sams A. "Flip your classroom: Reach every student in every class every day". International Society for Technology in Education, 2012.
3. Benson P. "Teaching and researching: Autonomy in language learning". 2nd edition. Routledge, 2011.
4. Freire P. "Pedagogy of the oppressed". New York: Continuum, 1970.
5. Holec H. "Autonomy and foreign language learning". Oxford: Pergamon Press, 1981.
6. Hung H.T. "Flipping the classroom for English language learners to foster active learning". Computer Assisted Language Learning, 2015, Vol. 28, No. 1, pp. 81-96.
7. Lage M.J., Platt G.J., Treglia M. "Inverting the classroom: A gateway to creating an inclusive learning environment". The Journal of Economic Education, 2000, Vol. 31, No. 1, pp. 30-43.
8. O'Flaherty J., Phillips C. "The use of flipped classrooms in higher education: A scoping review". The Internet and Higher Education, 2015, Vol. 25, pp. 85-95.
9. Richards J.C., Rodgers T.S. "Approaches and methods in language teaching". 3rd edition. Cambridge University Press, 2014.
10. Vygotsky L.S. "Mind in society: The development of higher psychological processes". Harvard University Press, 1978.
11. Zimmerman B.J. "Becoming a self-regulated learner: An overview". Theory into Practice, 2002, Vol. 41, No. 2, pp. 64-70.